

СТИМУЛЯЦІЯ ІНТЕРЕСУ ДО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

У статті розглядається зміст стимуляції інтересу до трудового навчання та методика її реалізації на уроках трудового навчання та позаурочної діяльності учнів, пов'язаної з технічною творчістю учнів.

Ключові слова: інтерес, пізнавальний інтерес, інтерес в учнів до трудового навчання, мотивація, зміст навчального матеріалу.

Важливою передумовою, що визначає ефективність навчально-виховного процесу на уроках трудового навчання є стан проблеми формування в учнів інтересу до цього навчального предмету. Розв'язання цієї проблеми пов'язане з двома головними питаннями: по-перше, сприяння найбільш повноцінному відображенню у свідомості учнів явищ науки, що вивчаються та проникнення в їх істотні взаємозв'язки; по-друге, на цій основі створення, підтримка та поглиблення такого ставлення до знань, до навчання в школі, яке наповнене готовністю опанувати знання, прагненням заглиблюватися в процес пізнання.

Сьогодні, в час стрімкого розвитку науки і техніки, в школі необхідно навчати не стільки результатам науки (у зв'язку зі швидким нагромадженням наукової інформації це зробити не просто), скільки опануванню загальних принципів наукового підходу та засвоєнню основних загальних понять, що дозволяють правильно підходити до оцінки конкретних наукових фактів [3].

Дослідження Н.А. Бойко, С.І. Жмурського, А.К. Маркової, М.Ф. Мартинюка, Н.Г. Морозової, Н.О. Постернак, Г.І. Щукіної та аналіз результатів власних досліджень, дають підстави вважати, що у процесі навчання має місце використання трьох видів стимуляції інтересу в учнів до трудового навчання: перший вид стимуляції має своїм джерелом зміст навчального матеріалу; другий вид стимуляції спирається на фактори, пов'язані з культурою праці учнів; третій – спирається на фактори, пов'язані з використанням педагогічних технологій. Вищезазначені педагогічні фактори реалізуються на кожному із етапів проектного навчання.

Метою даної статті є розкриття методики стимуляції інтересу в учнів 5-9 класів до трудового навчання на основі змісту навчального матеріалу.

Факторами, що стимулюють інтерес в учнів до трудового навчання є:

1. Новизна змісту навчального матеріалу.
2. Актуалізація технічних понять.
3. Практична значимість змісту знань.
4. Особистісно-орієнтований підхід у виборі об'єктів праці.
5. Ознайомлення з сучасними досягненнями науки і техніки.
6. Повідомлення знань в історичному аспекті.

Розглянуті фактори ефективно реалізуються при врахуванні таких педагогічних умов: особистісно-орієнтовний підхід у виборі навчально-трудова об'єктів; активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами змісту трудового навчання; використання можливостей навчально-виховного середовища у формуванні мотивації оволодіння учнями технічними знаннями, трудовими вміннями і навичками; урахування при виборі педагогічної технології навчально-виховних цілей.

Узагальнимо особливості, які пов'язані з реалізацією факторів на основі змісту навчального матеріалу:

1. Природно, що зміст навчального матеріалу трудового навчання стимулює інтерес учнів до його вивчення у зв'язку з процесом діяльності по його засвоєнню.

2. На уроках трудового навчання кожен фактор також не діє ізольовано, а у взаємодії з іншими факторами, завдяки чому зміст навчального матеріалу виступає перед учнями в різноманітті своїх сторін, що вкрай важливо для підтримки інтересу.

3. Кожен фактор у різних класах має свої особливості та по-різному впливає на інтерес учнів до трудового навчання.

Проаналізуємо місце кожного фактора на основі психолого-педагогічних досліджень та матеріалів спостережуваних уроків [1; 4; 9; 10; 11; 12; 18; 19 та ін.].

Важливий фактор, що активізує інтерес – новизна змісту навчального матеріалу, що викликає орієнтувальну реакцію учнів. Численні висловлювання учнів з приводу їх інтересу до трудового навчання, підтверджують саме той факт, що дія нового, ще не відомого в їхньому досвіді елемента знань усвідомлюється як факт, що сприяє або виникненню, або зміцненню інтересу в учнів. При цьому елемент новизни – важливий фактор підтримки пізнавального інтересу у процесі навчання взагалі.

Елемент новизни, включений в усі сторони навчального процесу, завжди впливає на дію, яка дозволяє учням побачити (нові факти, нові порівняння, нові форми діяльності, нові способи виготовлення виробу тощо). Саме, це на нашу думку, є основним фактором найвищого рівня розвитку інтересу в учнів до трудового навчання в п'ятому класі, порівняно з іншими класами.

Найбільш важливими станами учнів, що супроводжують процес їх активного орієнтування є стани несподіванки, подиву. Новизна і є той фактор впливу середовища, що збуджує ці стани.

Наприклад, ми фіксували високий рівень інтересу учнів в шостих класах при вивченні будови свердлильного верстату та прийомам роботи з ним. Для багатьох учнів свердлильний верстат стає відкриттям раціонального й надійного способу виготовлення отворів різних діаметрів.

Фактор новизни знаходить свою реалізацію також у змісті, що виходить за межі шкільної програми з трудового навчання, розширюючи таким чином кругозір учнів.

Актуалізація технічних понять. Нові факти та знання, новизна змісту, не єдиний і не постійний фактор пізнавального інтересу. Цей фактор не може бути постійним тому, що на уроках не може викладатися постійно новий матеріал. З іншого боку, оволодіння знаннями в тій або іншій галузі трудового навчання відбувається в школі не завжди вперше.

Щоб викликати зацікавленість, писав К.Д. Ушинський, предмет повинен бути лише частково новим і обов'язково частково знайомим учням [17].

Нове знання здобуває особливий зміст для учня лише тоді, коли відбувається порівняння того, що він знав раніше з тим, що опанував зараз.

У цьому зв'язку виникає питання про інший фактор, про інші закладені в змісті можливості, для підтримання інтересу в учнів, повідомлення нового способу обробки заготовки, нової сторони електричних явищ, нового конструкційного матеріалу, що висвітлює по-новому звичне знання, яке стало буденним та втратило свою новизну.

Відновлення колишніх знань, новий аспект розгляду вже відомого технічного поняття, можливість бачити в колишніх, уже сформованих і звичних знаннях, що стали, нові грані, нові повороти, нові сторони, які спантеличують, – це один із найважливіших факторів пізнавального інтересу.

Наприклад, розглядаючи в шостому класі будову електричної лампи розжарювання, з якою безумовно усі учні зустрічались, можна запитати учнів: чому звичайна електрична лампа, коли світить, нагрівається? Чому спіраль лампи світиться? І навіть викачане повітря з скляної колби? Розв'язавши дані питання, можна за принципами роботи порівняти звичайну лампу розжарювання з електричною плиткою або кип'ятильником.

Це відкриває новий аспект, новий поворот знання, які вже асимілювалося в досвіді, новий зв'язок явищ та процесів, що знаходять учні у звичному матеріалі. Все це викликається емоційно-образним підходом до його висвітлення та за допомогою логічних засобів (критика). Заглиблюючись у зміст критики, вдумуючись у раціональне розв'язання завдання, учень бачить, розуміє та усвідомлює по-іншому навчальний матеріал.

Для формування інтересу в учнів до трудового навчання важливо показувати учням протиріччя між даними особистого досвіду та змістом навчання, загострювати їх, щоб змусити учнів засумніватися в точності власного досвіду, переглянути положення цього досвіду з погляду засвоєваних нових знань, які по-іншому його висвітлюють.

Наприклад, розглядаючи з учнями восьмого класу чорні та кольорові метали, важливо порівняти фізичні, хімічні та технологічні їх властивості з галуззю застосування у промисловості, при цьому проаналізувати, з яких металів виготовлені оточуючі речі і чи можна з інших металів їх виготовити. Також розглянути способи виготовлення чорних кольорових металів та необхідність створення сплавів металів.

При зіткненні чисто емпіричних знань учнів, отриманих в особистому досвіді, і систематичних знань, одержуваних у навчанні, відбувається перенесення розрізної повсякденної інформації на рівень систематизованих знань.

Таким чином, фактор постійної актуалізації відомих технічних понять з класу в клас закономірно підсилює свій вплив на інтерес в учнів до трудового навчання. Цей фактор виявляє свою цінність саме в тому, що сприяє появі нового рівня оволодіння знаннями.

У змісті навчання, який опановують учні, важливий елемент навчального матеріалу – це практична значимість знань у житті учнів, для використання науки в практиці.

Пізнавальна і практична діяльність людини, як зазначає С.Л. Рубинштейн, перебуває у тісній єдності та взаємодії. У пізнанні та дії відбувається збагачення особистості [13].

Дослідження Р.Г. Лемберга, М.М. Скаткіна, та наші дослідження проведені з врахуванням специфіки трудового навчання показують, що джерело формування пізнавальних інтересів для значної частини учнів лежить в їхній практичній діяльності – займаючись якою, вони відчувають успіх та творчий підйом [7; 15; 19].

Саме цю частину учнів, за дослідженнями Ю.С. Фількова, В.М. Максимової, в навчальному предметі цікавить найбільше ті уміння та навички, які вони можуть засвоїти та використати для своєї практичної діяльності [8; 18].

Таких учнів в кожному класі, за нашим даними, буває від 3-4 чоловік до третини всього складу класу. Маючи схильність до певної практичної діяльності (випалювання, конструювання іграшок, авіамоделювання), вони не надають значення теоретичним знанням, одержуваними на уроці, з підручників, а тому не проявляють пізнавальної активності. Однак, маючи потребу в знаннях прикладного характеру, вони самі відшукують відповідну літературу, що містить поради й рекомендації, які могли б допомогти у їхній практичній діяльності.

Практичне призначення науки, її роль у перебудові суспільства завжди підвищує цінність науково-теоретичних знань. По відношенню ж до зазначеної групи учнів, використання саме цього фактора, пов'язаного зі змістом навчання, особливо значимо, воно сприяє усуненню невідповідності, що утворилися між пізнавальною та практичною діяльністю, і підводить їх до необхідності усвідомлення теоретичних знань.

Стимуляція інтересу в учнів до трудового навчання за допомогою показу практичної значимості знань, за даними експерименту, надзвичайно актуальна для учнів 5-6 класів, які в силу недоліків знань і досвіду не завжди здатні оцінити теоретичну та практичну цінність і значимість одержуваних знань, але завжди охоче відгукуються на можливість практичного використання отриманих знань в своєму особистому житті.

Проявляється дія цього фактора також по-різному. Найчастіше учні безпосередньо відчувають необхідність використання того або іншого знання в навчальній діяльності (креслення з перерізами, правильний розрахунок режиму подачі різця при токарних роботах, вибір діаметру отвору для нарізання різьби М10, розпізнавання позначень на кресленні, розрахунок для обточування конусу на токарному верстаті тощо).

Іншою формою прояву цього фактора є безпосередні установки вчителя на практичне призначення знань:

– "Як впливає швидкість різання на чистоту обробленої поверхні заготовки? Що потрібно зробити для підвищення якості обробленої поверхні?" Всі ці питання виникають при вивченні прийомів робіт на токарно-гвинторізному верстаті.

Наприклад, у 5 класі вчитель запитує в учнів, де в житті можна зустрітися з використанням креслень (будівництво, ремонт будинку, професійна діяльність, в побуті тощо).

Вивчення розділу програми трудового навчання "Електротехнічні роботи" увесь час пов'язаний з практичним його аспектом, а така складова, як запобіжники (6 клас), цілком має практичне призначення в житті кожної людини.

Наступним фактором стимулювання інтересу в учнів до трудового навчання є застосування особистісно-орієнтованого підходу у виборі об'єктів праці.

Даний підхід передбачає врахування розвитку індивідуальних особливостей та здібностей учнів [3, с. 143].

Особистісно-орієнтований підхід у виборі об'єктів праці пов'язаний з диференціацією навчання. Диференціація – це цілеспрямоване навчання груп учнів, які виділяються педагогом за схожими індивідуальними особливостями. Вона займає проміжне становище між фронтальною роботою з усім класом та індивідуальною роботою з окремим учнем й загалом полегшує та впорядковує діяльність педагога [6, с. 87].

Індивідуальні відмінності учнів проявляються у процесі трудового навчання дуже широко. На думку Г.В. Терещука, вони відрізняються рівнем і динамікою теоретичного і практичного мислення, сенсомоторних (чуттєво-рухових) якостей, координацією рухів, точністю рухових дій і м'язових зусиль, окоміром тощо; творчою кмітливістю, здатністю до не стандартних дій і пошуку оригінальних технічних рішень, вибіркоким ставленням до тих чи інших трудових завдань і технічних рішень [16, с. 29].

Специфіка трудового навчання як загальноосвітнього предмета виражається в перетворюючому характері навчально-трудої діяльності учнів і вимірюванні її результатів матеріальними продуктами (ескізами, кресленнями, схемами, напівфабрикатами, готовими виробами тощо). Саме безпосереднє відчуття результатів праці породжує в учнів задоволення нею, спонукає до навчання навіть тих, хто

відстає з інших предметів, формує суб'єктивно і соціально цінну мотивацію до навчання і праці та звичайно сприятиме підвищенню інтересу в учнів до трудового навчання.

Ознайомлення учнів з сучасними досягненнями науки і техніки має позитивний вплив на інтерес учнів. Ефективним в даному плані є розгляд їх в історичному розвитку, тільки тоді учень побачить всі її складності, протиріччя, важкі пошуки, гігантську працю, що відбуваються в процесі відкриттів.

Сучасні наукові досягнення допомагають зрозуміти складний процес диференціації наукових знань та об'єднання сучасних наук для здійснення найбільших відкриттів. На цьому фоні і звичайні навчальні знання викличуть зацікавленість, стануть необхідними та значними для учнів.

Наприклад, в сьомому класі при розгляді теми оздоблення виробів різьбленням, учнів потрібно ознайомити з сучасними інструментами та обладнанням. Для цієї операції існують спеціалізовані фрезерно-гравірувальні верстати з ЧПК (числовим програмним керуванням), які можуть працювати в чотирьох координатах. Рисунок або об'ємна модель, що буде створюватися на поверхні заготовки, розробляється за допомогою спеціального програмного забезпечення на комп'ютері, який з'єднаний з верстатом. Якість виробів після обробки на фрезерно-гравірувальному верстаті висока майже для усіх груп та видів різьблення [2, с. 30-32].

Важливим фактором інтересу до трудового навчання, пов'язаним із змістом навчання, є історичний аспект шкільних знань (історизм), який передбачає повідомлення відомостей з історії науки та техніки, наукових відкриттів в динаміці їх зміни, становлення в часі, в закономірному історичному розвитку та аналіз об'єктів, що розглядаються в зв'язку з конкретно-історичними умовами їх існування [14].

При цьому, з одного боку, пізнавальний інтерес опирається на менш відомий, іноді зовсім новий (наприклад, з історії техніки) матеріал, опановуючи який, учні ще в більшій мірі усвідомлюють те, що їм дає школа, урок та вчитель. З іншого боку, історичний підхід у вивченні трудового навчання певною мірою наближає процес навчання до наукового пізнання.

Довідатися, яким було відповідне знання раніше, як воно розвивалося, відчутти й випробувати труднощі й радості відкриття – це значить наблизитися й до усвідомлення власного пізнавального процесу, що нехай не відкриває, а лише засвоює наукові положення, але поєднаного все-таки з пошуками істини.

Саме цей фактор поєднаний з новими невідомими фактами з історії науки та техніки, з біографії вчених викликає інтерес в учнів. Відомості про джерела наукових відкриттів завжди сприймаються ними з підвищеним інтересом, тому що вони допомагають побачити досліджуване по-новому, сприяють відновленню того, що стало звичайним і звичним. З іншого боку, історичні відомості завжди менш відомі учням і сприймаються ними як нове та привабливе.

Нарешті, ознайомлення з історією науки і її відкриттями сприяє усвідомленню величезних труднощів наукових пошуків, піднімає престиж науки в очах учнів, формує повагу до встановлених наукових фактів і понять, навчає оперуванню своїми судженнями та висновками.

Наприклад, у процесі вивчення токарних верстатів учням розповідають, що найдавніший токарний верстат датується приблизно 650 р. до н.е. Верстат являв собою два поряд встановлених центри, між якими затискувалась заготовка з деревини, кістки або рогів. Раб або помічник обертав заготовку (один або кілька обертів в одну сторону, потім в іншу). Майстер тримав різець у руках, притискував його в потрібному місці до заготовки, знімав стружку, надаючи заготовці необхідну форму. Приблизно в 1430 р. стали застосовувати механізм, що мав педаль, шатун і кривошип, одержавши, таким чином, привід, аналогічний розповсюдженому у XX столітті ножному приводу швейної машинки. І далі, таким же чином, продовжуючи історію розвитку токарного верстата до теперішнього часу [5].

Як наслідок цього інтерес в учнів до трудового навчання стимулює й те, що історія наукових відкриттів підводиться до сьогоденного дня; навчальний процес таким чином наближається до розвитку сучасної науки, показуються її вершини і це наближає учнів до сучасних наукових знань, що надзвичайно важливо для започаткування пізнавального інтересу.

Вчителю трудового навчання потрібно залучати учнів до ознайомлення із сучасним етапом розвитку науки, задовольняти зростаючі запити учнів у пізнанні і тим самим зміцнювати й поглиблювати їх інтерес до трудового навчання.

Можливості використання різних факторів на основі змісту навчального матеріалу для формування в учнів інтересу до трудового навчання дуже широкі. Однак, далеко не всі резерви стимулювання інтересу, пов'язані зі змістом навчання, використовуються належною мірою на практиці в школі.

THE STIMULATION OF INTEREST IN LABOUR STUDYING BY PUPILS OF THE BASIC SCHOOL ON THE BASIS OF THE TEACHING MATERIAL CONTENT

In the article the content of stimulation of interest in the labour studying and method of its realization on the lessons of labour studying and out-of-school activities of pupils, related to the technical creation of pupils are considered.

Key words: interest, cognitive interest, the pupils interest in the labour studying, motivation, teaching material content.

Література

1. Бойко Н.А. Дидактические условия формирования познавательного интереса у школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бойко Наталия Александровна. – Кривой Рог, 1998. – 181 с.
2. Бойчук В., Гуревич Р. Упровадження нових інформаційних технологій у процес вивчення різьблення деревини / В. Бойчук, Р. Гуревич. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – №1. – С. 30-34.
3. Гончаренко С.У. Наука і навчальний предмет / С.У. Гончаренко // Педагогічна і психологічна наука в Україні. Збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах. / Том. 2 Дидактика, методика, інформаційні технології. – К.: Педагогічна думка, 2007. – С. 19-36.
4. Жмурський С.І. Формування інтересу учнів до вивчення фізики в багатoproфільних школах-ліцеях: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Жмурський Семен Іванович. – К., 2003. – 230 с.
5. История токарного станка. Режим доступу: [http://turner.narod.ru /dir1/ histori.htm](http://turner.narod.ru/dir1/histori.htm). – Заголовок з екрану.
6. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник / за заг. ред. О.М. Коберника, Г.В. Терещука. – Тернопіль – Умань, 2007. – 208 с.
7. Лемберг Р.Г. Учитя не интересно? / Р.Г. Лемберг // Советская педагогика. – 1986. – №10. – С. 56-65.
8. Максимова В.Н. Проблемное построение учебного материала как условие развития познавательных интересов учащихся / В.Н. Максимова // Ученые записки ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л.: ЛГПИ им. А.И. Герцена, 1968. – С. 112-122.
9. Маркова А.К. Формирование интереса к учению у школьников / А.К. Маркова. – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.
10. Мартынюк М.Ф. Развитие интереса школьников к изучению физики в VI-VIII классах: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Методика преподавания физики" / М.Ф. Мартынюк. – К., 1975. – 24 с.
11. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе / Н.Г. Морозова – М.: Знание, 1979. – 47 с.
12. Постернак Н.О. Стимулювання пізнавального інтересу учнів 6-8 класів до біології: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Постернак Наталія Олександрівна – К., 2003. – 189 с.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: [в 2 т.] / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. Т. 2. – 328 с.
14. Самойлик Г. Использование исторического материала в обучении / Г. Самойлик. – Режим доступу: http://mat.1september.ru/2001/20/no20_01.htm. – Заголовок з екрану.
15. Скаткин М.Н. Активизация познавательной деятельности учащихся / М.Н. Скаткин // Народное образование. – 1966. – №1. – С. 11-21.
16. Терещук Г.В. Загальні дидактичні основи індивідуального підходу до учнів / Г.В. Терещук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1997. – №3. – С. 28-33.
17. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения / К.Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1967. – 378 с.
18. Фильков Ю.С. Влияние практической деятельности на воспитание познавательных интересов школьников [Текст] / Ю.С. Фильмов // Пути активизации усвоения знаний учащихся. (Педагогические чтения). – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. – С. 83-94.
19. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г.И. Щукина. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2009 р.